

ملاحظات جنسیتی در برنامه ریزی های آموزشی و فرهنگی

مؤلف: زهرا کیخا
ویراستار علمی: مطهره کیخا

www.ketab.ir

سرشناسه:	کیخا، زهرا، ۱۳۶۶ -
عنوان و نام پدیدآور:	ملاحظات جنسیتی در برنامه‌ریزی‌های آموزشی و فرهنگی / مولف زهرا کیخا.
مشخصات نشر:	اصفهان: نشر دارخوین، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری:	۱۱۲ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۳۸۰-۳۸۱-۷
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه: ص. ۱۴۷ - ۱۵۰
موضوع:	تفاوت‌های جنسی در آموزش و پرورش
موضوع:	Sex differences in education
رده بندی کنگره:	LC۲۱۲/۹/ک۹م۷ ۱۳۹۵
رده بندی دیویی:	۳۷۰ / ۱۵۱
شماره کتابشناسی ملی:	۴۲۵۵۳۷۳

لفظ رتبه‌بندی:
۰۹۵۰۲۰۷
۰۳۷۸۷۳۵۱۷

ملاحظات جنسیتی در برنامه‌ریزی‌های آموزشی و فرهنگی

تألیف: زهرا کیخا

ویراستار علمی: مطهره کیخا

ناشر: دارخوین

طراحی گرافیک: گروه فرهنگی هنری پلک، محمد کاظم شمسایی

تعداد صفحات: ۱۱۴ صفحه

سال و نوبت چاپ: ۱۳۹۵ / اول

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب ...

۱۳	■ پیشگفتار مولف
۱۵	■ مقدمه
۲۰	■ مظلومیت زن قبل از اسلام
۲۰	■ اسلام نجات بخش زنان
۲۱	■ مظلومیت زن در عصر جدید (حجاب سنگرمبارزه بانوان)
۲۳	■ سال بین المللی زن
۲۴	■ اهمیت سال زن
	■ اجرای برنامه همکاری هماهنگی بین المللی برای تسريع پیشرفت زن و
۲۵	دخالت وی در گسترش
	■ فعالیتهای سازمان آموزشی و علمی و فرهنگی ملل متحد «یوناسکو» برای
۲۸	تسهیل پیشرفت زنان و دخالت آنان در گسترش
۲۹	■ تحقق حقوق زن در خانه و اجتماع
	■ مولفه های جنسیتی از دیدگاه علامه طباطبائی رحمته الله علیه در المیزان و
۳۱	دلالت های آنها در برنامه ریزی آموزشی
۳۲	■ مولفه های جنسیتی در مسیر حرکت
۳۳	■ مولفه های جنسیتی در مقصد حرکت

- ۳۴ جنسیت و آموزش و پرورش ■
- ۳۶ توسعه و جنسیت ■
- ۳۹ ترسیم زنان و جنسیت براساس فضای فرهنگی ■
- ۴۲ جایگاه زن در اندیشه امام خمینی رهبر ■
- ۴۵ ادراک اسارت زن در نگاه امام خمینی رهبر ■
- ۴۶ شأن زن در نگاه امام خمینی رهبر ■
- ۴۷ نظریه توانمندسازی زنان ■
- ۴۹ نابرابری آموزشی از دید جنسیتی ■
- ۵۳ نحوه و لزوم مشارکت زنان و راهبردهای مناسب آن در ایران ■
- ۵۳ □ (الف) موانع فرهنگ
- ۵۴ □ (ب) موانع اجتماعی
- ۵۴ □ (ج) موانع اقتصادی
- ۵۷ راهکارهای نهادینه کردن مشارکت زنان ■
- ۵۸ نتایج مشارکت زنان در اشتغال ■
- ۵۹ نقش فرهنگ و مقوله جنسیت در اجرای سیاستهای آموزشی ■
- ۶۰ فرهنگ ■
- ۶۱ آموزش و پرورش ■
- ۶۱ جنس ■

۶۲	زبان جنسیت و فرایند آموزشی
۶۴	نقش فرهنگ در آموزش و جنسیت
۶۶	مباحث نظری
۷۲	سنجش آموزش با توجه به جنسیت
۷۳	پیشینه پژوهش
۷۸	نقش زنان در حوزه‌های اجتماعی
۸۳	زن و توسعه
۸۴	روابط جنسیتی
۸۸	برنامه ریزی‌هایی با در نظر گرفتن تناسبات جنسیتی
۹۲	دگرگونی در شرایط اجتماعی
۹۷	نگرش جامعه نسبت به خانواده در ایران
۱۱۱	منابع

پیشگفتار مولف

در دو مرحله مظلوم بوده است؛ یکی در جاهلیت که مثل حیوانات بلکه پایین تر از آن غلام بوده و اسلام زن را از آن لجن زار بیرون کشید و دیگر در زمان ما، با استبداد که می خواهند زن را آزاد کنند به زن ظلم ها کردند و وی را از آن مقام شرافت، معنوت و عزت که داشت پایین کشیدند.»

امام خمینی رحمته الله علیه

در بین همه اموری که به انسان و جنبه های انسانی مرتبط است مساله زن همواره با پیچیدگی و غموض بیشتر همراه بوده است. حقیقتی که در طول تاریخ فراز و نشیب های فراوانی را تحمل کرده و از زنده به گور شد. تا حدی که کردن را به خود دیده است. زن غیر از حقیقت انسانی چهره های مختلف دیگری را یزد. خود دارد که بایستی آن جلوه های مختلف کشف و آن صورتهای گوناگون هویدا شود. تا آن گونه که هست شناخته و معرفی شود.

انقلاب شکوهمند اسلامی ایران که هزارها تجربه را در درون خود نهفته دارد، حرکت زنان و نهضت موثر آنها در میدان های مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و علمی را به عنوان یکی از بهترین شاخص های انقلاب عظیم اسلامی ما اعلام داشته و مسیر تعالی و شکوفایی جامعه را بعضاً در پرتو حرکت خردمندانه و سیر هوشیارانه زنان جامعه اسلامی معرفی می نماید. لیکن باید از این تجربه بهره گرفته، ضمن حفظ و ترمیم، آن را بالنده نگه داشت.

امید است این کتاب مورد استفاده دانشجویان، استادان، متفکران و پژوهندگان قرار گیرد. همچنین موجب سپاسگزاری می‌باشد جهت ارتقاء بحث اساتید، دانشجویان و همکاران عالم و نیک اندیش از ارائه راهنمایی‌های ارزنده خود دریغ نورزند تا رهنمودهایشان در چاپ بعد چراغ راه مولف قرار گیرد. در پایان از همه خوانندگان محترم تقاضا داریم نظرات، پیشنهادات و انتقادات خود را به آدرس پست الکترونیکی ارسال نموده و مولف را از نظرات ارزشمند خود بهره‌مند سازند.

اللهم صل علی محمد و آل محمد و عجل فرجهم

مؤلف

z_keikha@yahoo.com

www.ketab.ir

مقدمه

به یقین، مکتب انگیزترین رویداد دنیای معاصر سرعت بی سابقه تغییرات اجتماعی است. این تغییرات اجتماعی، پنهان با سرعت و عمیق است که بارلو^۱ - از بانیان حریم الکترونیک - آن را جزئی از تحول فرهنگی از کشف آتش تا کنون می داند (دوران، ۱۳۸۵). فرهنگ هر جامعه، الگوهای فکری، قواعد و دانش اکتسابی خاص آن جامعه را فراهم می سازد (رابرتسون، ۱۳۸۵) و خرابی های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی تحت شرایط فرهنگی و ایدئولوژیکی عمل می کند و تأثیر آنها به شرایط موجود فرهنگی و ایدئولوژیک خاصی وابسته است (ترابی، ۱۳۸۶) و نهادهای تعلیم و تربیتی نیز مانند سایر نهادهای اجتماعی (نظیر مذهب، سیاست، اقتصاد، خانواده) تحت این شرایط، شناخته های اجتماعی و خرده فرهنگ های مستقل را شکل می دهد. اگرچه پیدایی این شناخت ها و خرده فرهنگ های نوظهور دعوت به تکثرگرایی فرهنگی است در عین حال بسیاری از اندیشمندان چون دیویی^۲ اجتماع، فرهنگ و تعلیم تربیت را حوزه های مجزا از هم نمی دانند، بلکه این مقوله ها را در امتداد هم معنا می کند و از آن، حیات اجتماعی و فرهنگی را در گرو تعلیم و تربیت می داند (شریعتمداری، ۱۳۸۰).

باید یادآور شد پدیده جهانی شدن که در بطن خود نوعی فرآیند و تحول دیالکتیکی و تبادل و تعالی فرهنگی را به دنبال دارد، سبب تنوع و تکثر فرهنگی است و به این دلیل جهان شاهد ظهور فرهنگ های مشترک و بومی و تشکیل گروه های فرهنگی فراملی

1. Barlow

2. Dewey

است که دارای حجم بالایی از ارتباطات، اندیشه‌ها و ارزشهای جدید می‌باشد و مشارکت در آن بدون در نظر گرفتن ایدئولوژی‌ها و مرزهای جغرافیایی و مکانی ممکن می‌شود و به قول تاملینسون جهانی شدن در قلمرو فرهنگ به منطقه زدایی می‌انجامد.

جهان به سرعت متحول می‌شود و افراد در یک جهان پیچیده‌تر و چالش برانگیزتر از گذشته زندگی می‌کنند که همراه با تحول شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، جغرافیایی طبیعتاً نیازها و تمایلات اجتماعی زنان نیز با توجه به آرزوهای نامحدود و توانایی‌های بالقوه‌ای که دارند، تنوع می‌پذیرند و پویایی بیشتری می‌یابند.

در بسیاری از جوامع به ویژه کشورهای جهان سوم تبعیض‌ها جنسیتی پیامدهای بارزتری را به دنبال داشته است، حیات، سلامت و رفاه زنان در پی انجام کارهای طاقت‌فرسا و سخت در معرض تهدید بوده است و چه بسا که تعداد زیادی از دختران و زنان جهان، جان برآییر تنسم‌بندی گذاشته‌اند.

مسئله تبعیض جنسیتی و دوره امر قالبی حاکم بر در همه جوامع حتی در نظام آموزش و پرورش تقریباً کشورها، به‌ویژه کشورهای کمتر توسعه یافته وجود دارد. اما این روند در دهه‌های اخیر تغییر کرده است و به سمت عدالت جنسیتی شروع شده است. به طوری که از سال ۱۹۹۰، اصلاحات آموزشی بسیاری در کشورهای مختلف با توجه به شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، نیازهای جامعه و تحولات جهانی صورت گرفته است. در برخی کشورها از جمله ایتالیا، نژادی، کانادا و استرالیا، اولین گام در اصلاحات آموزشی و رد نگرش جنسیتی به برنامه‌ها بود، است (حجازی و اعزازی، ۱۳۸۳: ۱۲).

آموزش در تغییر جنبه‌های رفتاری، نگرشی، برنامه‌ای، روشی و بهبود کیفیت زندگی انسان نقش مهمی ایفا می‌کند؛ تا جایی که به گفته برخی نظریه پردازان، آموزش و پرورش پاسخی به نیازهای اقتصادی سرمایه داری است و از این رو، با حاکمیت ادبیات توسعه، نظام آموزشی بیش از گذشته مورد توجه قرار گرفت. توسعه، «ارتقای مستمر جامعه و نظام به سوی زندگی بهتر یا انسانی» تعریف شده و از این رو، رابطه آموزش و توسعه یافتگی غیرقابل انکار است و یکی از اصول توسعه آن است که شرایط توسعه به صورت برابر برای فارغ از جنس، طبقه، نژاد و قومیت آنان فراهم شود (ظهور وند،

۱۳۸۵، ۱۵۰). بر این اساس، برخی بر این تصورند که زنانگی و مردانگی نیز در ردیف ویژگی‌های نژادی و قومی، خصوصیات کم‌اهمیتی هستند که باید از کنار آنها گذشت و جنسیت به هیچ وجه نباید عامل تمیز در عرصه‌های حقوقی، سیاسی، اجتماعی و به ویژه آموزشی باشد. به اعتقاد آنان، تاکید بر موقعیت متمایز دختران در قالب تقدیس نقش مادری و همسری و توجه به خانواده، نگرش ضد توسعه محسوب می‌شود (دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، ۱۳۸۷، ۱۴)؛ از این رو، در فرآیند توسعه، نظریه برابری به عنوان «یکی کردن مفهوم توسعه و تساوی» شناخته شده و توجه اولیه آن معطوف به حذف برابری‌ها موجود میان دو جنس در حیطه زندگی فردی، اجتماعی و بین گروه‌های اجتماعی و اقتصادی است. برنامه حساس به جنسیت هم بر همین اساس شکل گرفته است. بر این بنیاد جنسیت به طور منظم وارد برنامه ریزی می‌شود و با اتخاذ رویکرد جنسیتی و تحلیل جنسی در مراحل مختلف برنامه ریزی شامل تدوین، اجرا، نظارت، ارزشیابی، اصلاح و بازخورد، برنامه، تلاش می‌شود برنامه‌ها، به ویژه برنامه آموزش و پرورش، تضمین کننده برابری فرصت‌های آموزشی دختران و پسران باشد (ظهور وند، ۱۳۸۵، ۱۵۱).

از اواخر قرن هیجدهم، توجه اندیشمندان علوم تربیتی، به فرد یادگیرنده معطوف شد و افرادی همچون کمینوس^۱ و روسو^۲ توجه بیش از حد، به کتاب و محتوای کتابهای درسی، به عنوان عامل اصلی تعلیم و تربیت را مورد انتقاد قرار دادند و کم‌کم در آموزش و پرورش «اصالت محتوای درسی» جای خود را به «اصالت یادگیرنده» سپرد. پیش از این، بیشتر برنامه‌های آموزشی و درسی و انتخاب هدفها، درسیات، سایل و فعالیت‌های آموزشی و به خصوص برنامه‌های درسی بر محور مطالب درسی بود. به تدریج و با گذشت زمان، مطالعات و اظهارنظرهایی توسط متفکران و مربیان تعلیم و تربیت درباره ذات یادگیرنده، مراحل رشد، استعدادها و علایق او صورت گرفت که بر روی کیفیت و کمیت تهیه و تنظیم برنامه‌های آموزشی و درسی، به خصوص نحوه

1. Comenius

2. Rousseau

اجرای آنها، اثرات ارزنده‌ای بر جای گذاشت. یکی از متغیرهایی که از چند دهه قبل نگاه‌ها را متوجه خود کرد، تفاوت‌های جنسیتی و تاثیر آن بر روی دانش آموزان بود (مهر محمدی، ۱۳۸۵، ۷).

هم اکنون دیدگاه‌هایی در میان کارشناسان و مدیران آموزش و پرورش در مورد رابطه میان جنسیت و آموزش وجود دارد. برخی از کارشناسان تفاوت‌های بیولوژیک میان زن و مرد را ناچیز و کم اثر می‌دانند و معتقدند تفاوت‌های جنسیتی، محصول فرهنگ‌های مردسالار است و نظام آموزشی نباید این تفاوت‌ها را مبنایی برای تمایز میان دختران و پسر کم و بیش منشأ زیست‌شناسانه دارد. اما این گروه با گروه اول در این موضوع هم عقیده هاند که نباید تفاوت‌ها مبنای تمایز در نظام آموزشی قرار گیرد. این دیدگاه در مقام عمل دو رویکرد غالب در مراکز آموزش و پرورش کشورهای مختلف هستند (صمدی، ۱۳، ۲۸۱). تعدادی از کارشناسان نیز این باور را ترویج می‌کنند که تفاوت‌های جنسیتی، ذاتی منشأ تکوینی‌اند و باید نظام آموزشی متناسب با این تفاوت‌ها و متناسب با انتظارات و مسئولیت‌های ویژه هر یک از زن و مرد، رنگ و بوی جنسیتی یابد (دفتر مطالعات زنان، ۱۳۸۷، ۲۰). در این دیدگاه جنسیت را متغیر مهمی در نظر می‌گیرند که بر موقعیت، تجربه‌ها و احساسات دانش‌آموزان تاثیر می‌گذارد. از دید حامیان این نظریه، بی‌توجهی به جنسیت در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری آموزشی باعث می‌شود که مسایل خاصی که دختران و پسران دانش‌آموز با آن مواجه هستند از نظر دور بماند (مهر محمدی، ۱۳۸۵، ۷). بر این اساس، بررسی تاثیر نقش جنسیت شاگردان بر نوع تربیت و به ویژه، بر نوع ساختار سازمانی و تربیت آموزشگاه و ...، موضوع بسیار مهمی برای مطالعه تلقی می‌شود. نکته مهم این است که در کشور ما آموزه‌های اسلامی درباره جنسیت وارد عرصه‌های اجتماعی و به خصوص حوزه تعلیم و تربیت شده است. اگرچه بحث جنسیت در کل ادیان ابراهیمی از پیش مطرح بوده است، ولی اکنون آموزه‌های اسلامی وارد مواجهه جدی با نگرش‌های رایج در آموزش و پرورش شده است (علم الهدی، ۱۳۸۵، ۱۳۵).

بی‌شک تحولات دنیای مدرن امروز حاصل برآیند دو عامل فرهنگ و تمدن است. این تحولات سبب شکل‌گیری مفاهیم جدید در جوامع انسانی و آموزش است. آموزش،

یادگیری، پرورش همواره با فرهنگ ارتباط تنگاتنگ و متقابلی دارند. برونر (۱۹۶۶)

- نظام آموزشی یک جزیره نیست بلکه بخشی از قاره فرهنگ است. پس همواره بین آموزش و فرهنگ کنش متقابل پایداری وجود دارد. آموزش نه تنها عامل انتقال فرهنگی است بلکه زمینه ساز توسعه و یا تغییرهای فرهنگی است و زمانی آموزش اثربخش است که دروندادهای نهادهای آموزشی با زمینه های فرهنگی متناسب بوده و امکان ایجاد ارتباط بین عوامل مختلف فرایند آموزش و یادگیری فراهم گردد در این صورت نهاد آموزشی به عنوان محصول فرهنگی و اجتماعی جامعه، تابع جامعه و متغیرهای آن بوده و زمانی که در بستر تغییرات اجتماعی قرار گیرند دچار تغییر خواهند شد. در این صورت شکل گیری باورها، ارزشها و نگرشهای نوین در صحنه آموزش و تغییر در کیفیت رفتار و در نهایت در اجتماع و فرهنگ انسانها محتمل خواهد بود (سرکارانی، ۱۳۸۸).

انبوه متقاضیان آموزش به ریژه آموزش عالی، که تمایل به آموزشهای مادام العمر و پژوهش محوری دارند و مواجه شدن بنوام با انقلاب دیجیتالی و ظهور فناوری های اطلاعات و ارتباطات و تکنولوژی های نوین آموزشی، به طور جدی رسالت نوینی بر عهده نهادهای آموزشی قرار داده است و آنها را با اهمیت بسیار پیچیده های روبرو ساخته است. در پاسخ به موقعیت فوق العاده پیچیده و حساسی که موجود در حوزه تعلیم و تربیت و به خصوص با حرکت جهانی به سوی توسعه، نهادهای آموزشی از شیوههای نوین نظیر آموزشهای مجازی و سایر شیوههای آموزشی در کنار آموزشهای سنتی استفاده می کنند. آموزش مجازی در زمره روشهای آموزشی است که با غنای فضای پسا مدرن و ورود فناوریهای اطلاعات و ارتباطات در صحنه تعلیم و تربیت شکل گرفته و بر فرهنگ و شکل گیری ارزشها و باورهای نوین تاثیر اساسی دارد. توسعه مفهوم عدالت و تغییر نگاه به زنان همچون نیروهای فعال جامعه و ملاحظه نقش آنها در فرایند توسعه در سایه گسترش آموزش مجازی ممکن گردید و محقق سیاستهای مربوط به برابر فرصتهای آموزشی را ممکن ساخت.